

І.В. Русанова, Ю.В. Ідак
Національний університет “Львівська політехніка”,
кафедра містобудування

МІСТОБУДІВНИЙ РОЗВИТОК МАЛИХ МІСТ У ПРИМІСЬКІ ЗОНІ ЛЬВОВА (на прикладі м. Пустомит)

© Русанова І.В., Ідак Ю.В., 2013

Визначено фактори та особливості розвитку малих міст у приміській зоні Львова. На прикладі м. Пустомит обґрунтовано основні напрями його містобудівного розвитку. Ключові слова: мале місто, містобудівний розвиток, Пустомити.

In this article identified the factors and features of the development of small towns in the Suburban area of Lviv. On the example of Pustomyty substantiated the major directions of its urban development.

Key words: small town, town-planning development, Pustomyty.

Постановка проблеми

Останнім часом велику увагу надають малим містам, особливо тим, що розташовані в зонах впливу найзначніших міст – їх приміських зонах. Багато публікацій і наукових досліджень присвячуються переважно соціально-економічним відносинам міста і приміським територіям. У подібному розгляді містобудівний розвиток малих міст трактується через призму їх базових соціально-економічних основ, які обумовлені реформуванням життєдіяльності населення, посиленням ролі місцевого самоврядування. В цих умовах місто-центр значно зменшує свою роль генератора розвитку прилеглих поселень, а самі малі міста виступають як достатньо автономні самостійні об'єкти із своїм соціально-економічним потенціалом і наділеними певними правами [1].

Зв'язок роботи з науковими програмами

Робота виконується в контексті наукової теми кафедри містобудування “Розвиток і реконструкція територіальних систем і населених місць регіону Західної України”.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Теоретичні засади, які охоплюють проблеми розвитку міст, дослідженню їх містоутворюючої функції висвітлені у дослідженнях Г.М. Лаппо, В.П. Удовиченко, В.М. Вакуленко, М.К. Орлатий, А.І. Доценко, В.В. Загороднього, І.М. Маєргойз, Ю.І. Пітюренко, М.І. Фащевський, М.М. Дьомін, М.М. Габрель та ін.

Загальнотеоретичні питання сутності міст та їх типізацію розглядали у працях Г. Лаппо, О. Бойко-Бойчук, організаційні механізми соціально-економічного розвитку міст у ринкових умовах – В. Удовиченко; прикладні аспекти управління містом – В. Бабаєв; проблеми розвитку інфраструктурного потенціалу міст – М. Орлатий та О. Ігнатенко; питання стратегічного управління та розвитку малих міст – В. Вакуленко [2].

Незважаючи на численні дослідження, проблеми щодо містобудівного розвитку малих міст й надалі залишаються маловивченими.

Формулювання мети статті

Метою статті було визначення основних напрямів містобудівного розвитку малих міст у приміській зоні Львова на прикладі м. Пустомит.

Виклад основного матеріалу

Міста-метрополії та малі міста в зоні їх впливу характеризуються тісними соціально-економічними і культурно-побутовими зв'язками. Їх відносини спираються на взаємні інтереси, які полягають у перерозподілі функцій між містом-центром і периферією. Стосовно Львова визначальним у таких відносинах є потреба насамперед у резервних територіях для розміщення житлової забудови або “другого житла” для міських мешканців, зонах відпочинку, комунально-складських підприємств, деяких виробничих цехів, філій установ і підприємств, що вимагають розширення за межами ядра системи розселення. Водночас є і спільні завдання щодо ефективності використання просторового потенціалу міст і прилеглих територій, використання системних ефектів від їх взаємодії [3].

Зв'язок малих міст приміської зони з центром агломерації полягає у їх зацікавленості в розширенні ринку збуту продукції, користуванні культурно-побутовими, навчальними і іншими громадськими установами центру, залученні інвестицій у виробництво.

Для малих міст, що є центрами адміністративних районів, чинником, що стимулює їх розвиток, є функції у наданні управлінських, соціальних, культурно-побутових послуг. У цих містах зосереджені основні об'єми виробництва.

Вищезазначені особливості малих міст у приміській зоні потребують врахування під час розроблення концепцій їх стратегічного розвитку і втілення в генеральні плани. Показовим у цьому відношенні є генеральний план м. Пустомит, який перебуває на стадії опрацювання. Основні положення і висновки під час розгляду містобудівного розвитку м. Пустомит можна вважати типовими для багатьох малих міст приміської зони.

Пустомити – це найближчий до Львова населений пункт (на відстані 19 км), центр однойменного району, найбільшого у приміській зоні Львова. Побутує жарт, що Львів знаходиться у Пустомитівському районі. Пустомити отримали статус міста лише у 1988 р. За чисельністю населення в 9,1 тис осіб місту поступається лише декілька районних центрів Львівської області: Буську (8,4 тис), Турці (7,4 тис), Ст. Самбору (6,3 тис), Перемишлянам (6,9 тис).

Загальні положення розвитку малих міст задекларовані в Законі України 2004 р. “Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку малих міст” [4]. Згідно з класифікацією малих міст, прийнятою цією програмою на законодавчому рівні, Пустомити належать до “центрів низових локальних систем розселення, що виконують функції надання соціальних культурно-побутових та інших послуг населенню. Таких малих міст в Україні налічується близько 50 %.

Будучи центром найбільш густонаселеного району Львівщини із щільністю населення 118,8 осіб/км², Пустомити разом з тим є центром низової ланки розселення, втягуючи у свою орбіту поселення Глинна-Наварія, Лісневичі, Милошевичі. Другим за чисельності населення є селище міського типу Щирець, яке зв'язане з Пустомитами автотрасою і залізницею.

За останнє десятиріччя загальний спад промисловості і виробництва як в обласному центрі, так і в малих містках позначився на динаміці чисельності населення, яке має тенденцію до зменшення або стабілізування [5].

Нижче у табл. 1 наведено дані про зміну кількості населення Пустомит порівняно з районом загалом, міським і сільським населенням.

Таблиця 1

Динаміка чисельності населення Пустомитівського району

		2002	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Пустомитівський район	Загальна чисельність населення	111,9	110,8	110,8	110,7	100,8	110,9	111,2	111,8	112,4
	Чисельність міського населення	15,3	15,1	15,0	14,9	14,8	14,7	14,7	14,7	14,8
	Чисельність сільського населення	96,6	95,7	95,8	95,8	96,08	96,2	96,5	97,1	97,6
м. Пустомити		9,8	9,5	9,4	9,3	9,2	9,0	9,0	9,0	9,1
смт. Щирець		5,5	5,6	5,6	5,6	5,6	5,7	5,7	5,7	5,7

З табл. 1 видно, що населення Пустомит з початку десятиліття зменшилося, а за останні роки стабілізувалося на фоні його розвитку загалом у районі і, зокрема, у сільській місцевості. Від 1989 р. міське населення району зменшилося з 13,5 % до 13 %. Різницю між ростом сільського і міського населення засвідчує і міграційний приріст населення (кількість прибулих і вибулих), який у сільській місцевості значно вищий.

Ці дані демонструють загальну спрямованість району на сільське господарство, на що вказує і те, що в 2010 р. із загального обсягу промислової продукції більше ніж три чверті займала переробка продуктів сільського господарства.

Економіка м. Пустомит представлена заводами залізобетонних конструкцій і холодного асфальту, незначними підприємствами харчової промисловості.

Головним принципом розвитку м. Пустомит, як і інших малих міст України, є пристосування процесу містобудування та формування архітектури до нинішніх умов. Джерелом складності в цих умовах є диверсифікація інвестицій і те, що кожний інвестор зацікавлений у будівництві свого конкретного об'єкта. Але ж процес містобудування охоплює і спорудження вулиць і доріг, соціальних об'єктів, парків, інженерних комунацій. Таке будівництво тільки частково може здійснюватися за рахунок асигнувань держави, основну ж частину місто мусить здобути самостійно, із залученням власних соціально-економічних і природних ресурсів. Так містобудівний розвиток може відбуватися індивідуально з пристосуванням засобів реалізації задумів до конкретних обставин [6].

Пустомити порівняно з іншими містами приміської зони Львова має свою специфіку, яка зумовлена:

- близьким розташуванням до обласного центру і вигідне транспортне сполучення з ним;
- привабливістю міста з погляду розташування житла;
- пам'ятками сакральної архітектури: Вознесенський костел у Наварії, дерев'яна церква святого Симеона Стовпника і садибний будинок початку XIX ст. у Пустомитах;
- наявністю кваліфікованої робочої сили, зокрема з вищою освітою 14 %;
- можливості для розвитку виробничої бази;
- багаті природні ресурси – річки, озера, ліси, сірчані джерела.

Так фактори розвитку міста потрібно шукати в його соціально-економічному, культурному і природно-ресурсному потенціалі, а також у його історичному формуванні.

Історія формування і розвитку населення м. Пустомит у різні періоди, починаючи з часів заснування у 1441 р., дає змогу проаналізувати ті чинники, які пізніше дали поштовх територіальному росту і розвитку. Такий чинник у вигляді джерел мінеральної сірчистої води, яка за властивостями подібна до Великолюбінської, був задіяний в австро-угорський період за ініціативою тодішнього власника Пустомит Лонгіна Дунка. В 1880 р. було відкрито купальний заклад з двоповерховим будинком у 26 кімнат і рестораном, що зробило Пустомити курортом, який існував до початку Першої світової війни 1914 р. У цей час відкриття запасів вапняку у Пустомитах і околицях призвело до заснування вапняних заводів. Розвиткові виробництва сприяла і побудована залізниця Львів–Стрий, що пройшла через Пустомити і Щирець.

Перша світова війна і кінець австро-угорського періоду в історії Пустомити призвели до руйнування тих важелів розвитку, що склалися у минулому. До цього долучилося і зростаюче протистояння українських і польських громад.

У радянський період село було електрифіковане і газифіковане, працювали вапняно-цегельні заводи і розвивалася харчова промисловість. Активний ріст Пустомит почався після створення Пустомитівського району в 1959 р. і продовжився з набуттям статусу міста в 1988 р.

В умовах незалежної України з появою ринкових відносин фактори розвитку малих міст кардинально змінилися. Занепад промисловості і виробництва відобразився насамперед у зменшенні чисельності населення за рахунок природного його зростання, виїхавши за кордон і в інші регіони. Відбулася переорієнтація сфер зайнятості населення. Зменшився потік трудящих мігрантів до Львова, але все ж таки він лишається високим у процентному відношенні до чисельності працездатного населення.

Звідси витікає, що в сучасних умовах мають бути задіяні такі прибуткові сфери діяльності, що становлять потенційні можливості міста у виробництві, зосереджені адміністративно-управлінських установ, об'єктів культури і обслуговування, формуванні оздоровчо-лікувальних закладів, рекреації та туризму.

Задіяні важелі економіки міста зумовляють певні зрушення і в невиробничій сфері, прилученої до ринкової інфраструктури – дилерські контори, юридичні установи, рекламні агентства, а також філії установ і організацій Львова – фінанси-кредитні установи, страхові агентства, які зростають нині швидкими темпами у всіх малих містах Львівщини.

Пошук оптимальних напрямів містобудівного розвитку Пустомит відображено у генеральному плані, що розробляється Львівським інститутом “Містопроект” у співпраці з кафедрою містобудування Львівської політехніки. Продовжуючи традиції спільної праці, можемо викласти сучасні вимоги до комплексного архітектурно-містобудівного розвитку міста:

- активізація виробництва на основі наявних ресурсів;
- створення лікувально-оздоровчих і рекреаційних закладів на основі сірчаних джерел і природних умов;
- упорядкування і удосконалення архітектурно-планувальної організації міста;
- задіяння агломераційного ефекту міста з навколишніми поселеннями через розвиток комунікацій “місто-село”.

Щоб такий всебічний розвиток міста став реальністю, необхідна сприятлива соціально-економічна і правова ситуація на державному і місцевому рівнях, ініціатива органів самоврядування і територіальних громад, створення умов для привабливості інвестицій.

З погляду удосконалення архітектурно-планувальних організацій міста розроблено пропозиції архітектурно-просторових вирішень таких вузлових фрагментів міста як торгова площа біля залізничної станції, громадський центр на вул. М. Грушевського, спортивно-рекреаційний комплекс на місці сьогоденного футбольного поля і парку, закладеному у 1828 р. Надані також проектні пропозиції із перетворення центральної частини вул. М. Грушевського на пішохідний бульвар.

Реалізація вищезгаданих урбаністичних концепцій потребує послідовної та цілеспрямованої діяльності протягом довготривалого часу. З цієї причини пошук вектора стратегічного планування та увага до стану архітектурно-планувальної організації міста, що втілені у генплані і конкретних пропозиціях є без сумніву кроком вперед до майбутнього розвитку міста.

Висновки

Отже, взаємозв'язок м. Львова з малими містами приміської зони визначається перерозподілом сфер діяльності між ними. Містобудівний розвиток таких міст детермінований базовим соціально-економічним і природним потенціалом, індивідуальним для кожного міста і залежним від задіяних можливостей. Архітектурно-містобудівні проблеми міста розглядаються саме через призму соціально-економічних і природних умов.

1. Русанова І. В. Соціально-економічний потенціал розвитку малих міст Львівщини / І. В. Русанова // Досвід та перспективи розвитку міст України. Проблеми розвитку малих міст. Зб. наук праць. – Вип. 15. – К.: Ін-т “Діпромiсто”, 2008. – С. 55–64. 2. Лаппо Г. М. Города на пути в будущее / Г. М. Лаппо. – М.: Мысль, 1987. – 236 с.; Удовиченко В. П. Новітні моделі соціально-економічного розвитку міст в умовах реформування ринкових відносин та громадянського суспільства / В. П. Удовиченко; за заг. ред. Ю. П. Лебединського. – К.: Заповіт, 2003. – 340 с.; Державне регулювання розвитку соціальної інфраструктури населених пунктів України: [навч. посіб.] / [В. М. Вакуленко, О. С. Ігнатенко, О. Ю. Лебединська та ін.]. – К.: Вид-во УАДУ, 2002. – 112 с.; Управління розвитком міста: [навч. посіб.] / за ред. В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. – К.: Вид-во НАДУ, 2006. – 389 с.; Вакуленко В. М. Стратегічне планування на місцевому та регіональному рівнях: [навч. посіб.] / Вакуленко В. М., Мамонова В. В., Шаров Ю. П. – Ужгород: ПАТЕНТ, 2004. – 198 с.; Дьомін М. М. Загальна методика формування метрополісних територій в Україні / М. М. Дьомін, М. М. Габрель // Містобудування та терит. планув. – 2005. – Вип. 21. – С. 102–113. 3. Дьомін М. М. Загальна методика формування метрополісних територій в Україні / М. М. Дьомін, М. М. Габрель // Містобудування та терит. планув. – 2005. – Вип. 21. – С. 102–113. 4. Загальнодержавна програма розвитку малих міст: Закон України // Відомості ВВР-2004. 5. Кількість населення Львівської області / Статистичний збірник // Державний комітет статистики України. Головне управління статистики у Львівській області. – Львів – 2011. 6. Рудницький А. М. Пріоритетні напрямки і проблеми розвитку міст і регіонів України / А. М. Рудницький, Ю. І. Криворучко, І. А. Діда // Досвід та перспективи розвитку міст України. Зб. наук. праць Укрархбудінформ – К.: Ін-т Діпромiсто, 2000. – С. 129.